

איזה עשיר?

מדרש

איזה עשיר?

כל שיש לו נחת רוח בעשרו, דברי רבי מאיר.

רבי טרפון אומר: כל שיש לו מאה כרמים ומאה שדות, ומאה עבדים שעובדין בהן.

רבי עקיבא אומר: כל שיש לו אשה נאה במעשיה.

רבי יוסי אומר: כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו.

שבת כה, ע"ב

(א) מיהו עשיר לדעתו של רבי מאיר?

(ב) איזו דעה מבין הארבע עשויה להקביל לזו של בן זומא שאמר: "איזהו עשיר? השמח בחלקו" (אבות ד, א).

(ג) איזו דעה עשויה להלום את התפיסה הרווחת בשאלת מיהו עשיר?

(ד) מדוע סובר רבי יוסי כי דווקא מי שיש לו בית הכיסא (שירותים) בביתו נחשב עשיר?

(ה) איזו דעה מבין ארבע הדעות היא הנכונה בעיניך?

תשובות:

(א) רבי מאיר סובר שהעשיר הוא זה ששמח – או שיש לו נחת רוח – בעושרו. רש"י (על אתר) מסביר כי לפי רבי מאיר העשיר הוא זה ששמח בחלקו, "אם מעט אם רב" (כלומר בין אם יש לו ממון ונכסים רבים ובין אם מועטים). המהרש"א (חידושי אגדות, על אתר) חולק על רש"י ולהבנתו ר' מאיר מתייחס בדבריו דווקא לאדם בעל ממון ששמח בעושרו. אם אכן זו כוונת ר' מאיר, אזי ייתכן כי יש בדבריו הנחה מובלעת ולפיה אדם שאין לו עושר כלל (עני מרוד) לא יכול באמת לשמוח בחלקו.

(ב) דעתו של רבי מאיר היא הקרובה ביותר לדעתו של בן זומא (ולפי רש"י, הנזכר בתשובה הקודמת, היא אף חופפת לה), שכן לפי שניהם העושר תלוי בתחושתו הסובייקטיבית של האדם, ולא בהכרח במצבו האובייקטיבי (אם יש לו ממון רב, אישה טובה וכדו').

(ג) דעת ר' טרפון, שכן לפיו עשיר הוא בעל רכוש רב, כפי שמקובל לחשוב, 'יש לי מאה כרמים ומאה שדות, ומאה עבדים שעובדין בהן'. מיותר לציין, כי המספר 'מאה' הנו מספר סמלי שמציין כמות רבה מאוד.

(ד) ראשית, בתקופת התנאים לאנשים רבים לא היה בית הכיסא בביתם, כנראה בית הכיסא היה מצוי רק אצל אלו שהיו במצב כלכלי טוב. שנית, והעיקר, רבי יוסי סובר כי עשיר הוא זה שיש לו בית הכיסא בביתו, היות שכך הוא לא ישתהה בעשיית צרכיו ולא יבוא לידי חולי מעיים.

(ה) למעשה בכל אחת מארבע הדעות גלום היבט מסוים של "עושר", וממילא בכל אחת מהן יש צד של אמת. וביתר פירוט: רכוש רב (כדברי ר' טרפון), אישה טובה (כדברי ר' עקיבא), בריאות (כדברי ר' יוסי), ומעל הכול היכולת למצוא קורת רוח בחלקו (כדברי ר' מאיר) – כל אלו מהווים מרכיבים חשובים, ולעתים אף הכרחיים, בתחושת העושר והאושר של האדם.

נקודה למחשבה

השבוע עסקנו בשאלה איזהו עשיר? התשובה הידועה לשאלה זו מצויה

במסכת אבות (ד, א): "איזהו עשיר? השמח בחלקו". לכאורה, נראה כי אין

חולק על דעה זו, ועל כן עולה השאלה האם הדעות שמובאות במסכת שבת חולקות על דעה זו?

דומה כי למעשה אין מחלוקת עקרונית בין התנאים, אלא כל חכם ציין היבט מסוים של עושר לאור "החלק" שניתן לו בחייו שלו. ר' טרפון היה 'עשיר גדול' והיו לו נכסים רבים (במסכת כלה רבתי ב, יג אף מסופר שהיו ברשותו מספר עירות), ולכן אמר כי עשיר הוא זה 'יש לי מאה כרמים' וכדומה.

ר' עקיבא התחתן, כידוע, עם אשה טובה ותומכת, ולכן אמר כי עשיר הוא זה שיש לו 'אשה נאה במעשיה'. ר' יוסי היה אומן לעיבוד עורות (שבת מט) ומצבו הכלכלי היה טוב, וממילא מסתבר שהיה לו בית הכסא בביתו, ולכן אמר כי עשיר הוא זה 'יש לי בית הכסא סמוך לשולחנו'.

מבחינה זו יש לומר, כי חרף מחלוקת התנאים בשאלה איזהו עשיר? בסופו של דבר בדבריו של כל אחד מהם יש משום יישום של התפיסה – המקובלת כנראה על כל החכמים – כי העשיר הוא זה ששמח בחלקו.

שווה ציטוט

השמח בחלקו – ומקבל הכל בעין יפה, כל מה שנותן הקב"ה.

פירוש המיוחס לרש"י, על אבות ד, א

עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב... אמר להם: מי נקרא חכם? אמרו ליה: איזהו חכם – הרואה את הנולד. אמר להם: מי נקרא גיבור? אמרו לו: איזהו גבור – הכובש את יצרו. אמר להן: מי נקרא עשיר? אמרו ליה: איזהו עשיר – השמח בחלקו.

תמיד לב, ע"א

'על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא' ("יתפלל שיהו מצויין לו כשיצטרך" – רש"י), אמר רבי חנינא: 'לעת מצא' – זו אשה שנאמר: 'מצא אשה מצא טוב' (משלי יח, כב)... מר זוטרא אמר: 'לעת מצא' – זה בית הכסא.

ברכות ח, ע"א

גדול השמח בחלקו והמתפרנס ממלאכתו שבמדה הטובה הזאת ניצול מכמה עבירות מן הקנאה והחמוד ומן הגנבה והגזל.

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) גדול וגדולה עמוד 80

השמח בחלקו – כלומר: שהוא מסתפק במה שחננו ה' יתברך... שהוא שמח בחלקו המגיע לו, אם מעט ואם בצמצום, ומודה לקב"ה בכך, זהו נקרא "עשיר". שהרי לשון "עשיר" ו"עני" אינו נאמר בלשונו על ריבוי הממון ועל חסרונו, אלא הכל לפי מידתו: אם הוא שמח בחלקו אם לא. לפי שאם אינו שמח בחלקו – אף אם הוא עשיר גדול – "עני" הוא, ואם הוא שמח בחלקו – אף אם היה עני חסר הממון – "עשיר" הוא; כיוון שהוא שמח במה שהזמין לו ה' יתברך לחלקו.

רבינו בח"י, על אבות ד, א